

**KRATAK OSVRT NA DOSTIGNUTI NIVO POLJOPRIVREDNE
PROIZVODNJE I PLANIRANI RAZVOJ, TE INFORMACIJA O
DOGOVORIMA O RAZVOJU AGROINDUSTRIJSKOGA KOMPLEKSA**

Danas se u svijetu sve češće govori o problemima prehrane, o nestašici hrane, naročito u novooslobođenim, nedovoljno razvijenim zemljama, u kojima potreba za hranom raste znatno brže od mogućnosti vlastite proizvodnje, pa je razmjena hrane u neposrednoj vezi s mijenjanjem ekonomskih i političkih odnosa u svijetu. Za proizvođače hrane otvaraju se velike mogućnosti, a takvo stanje u svijetu medvojbeno se odražava i na nas. Naša je velika prilika da proizvodimo viškove hrane za izvoz na to tržište i na taj način pozitivno utječemo na ekonomske i političke odnose u svijetu. Svjesni smo tih činjenica, ali se još uvijek često suviše deklarativno izjašnjavamo o njima.

Iako danas nije tema proizvodnja hrane, već uloga Socijalističkog saveza u razvoju samoupravnih društveno-ekonomskih odnosa u selu i u poljoprivredi na osnovama Zakona o udruženom radu, o čemu je ovdje i podnesen referat, ipak je razvoj tih odnosa osnovna pretpostavka za napredak ukupnoga agroindustrijskog kompleksa, to znači i ukupne proizvodnje u poljoprivredi i prehrambenoj industriji, te je i u neposrednoj vezi s proizvodnjom hrane u cijelosti.

Zato ću ovdje iznijeti neke podatke o dosadašnjim dostignućima u razvoju naše poljoprivrede, a posebno ću vas, što mi je i zadatak, informirati o tome u kojoj se fazi nalazi rad na Dogovoru, koji bi kao »osnova Društvenog plana Jugoslavije za razvoj agroindustrijskog kompleksa u razdoblju do 1980. godine« trebale potpisati socijalističke republike i socijalističke autonomne pokrajine, kao i o pripremama za rad na Dogovoru o agroindustrijskom kompleksu u SR Hrvatskoj.

Kada govorimo o razvoju poljoprivrede, ne govorimo samo o hrani. Poljoprivreda postaje sve značajniji faktor razvoja industrije. Na poljoprivredi kao sirovinskoj osnovi razvoja se pet industrijskih grana (prehrambena, tekstilna, kožna, duhanska i industrija stočne hrane) u kojima se formira oko 24% društvenog proizvoda cjelokupne industrije. Na poljoprivredi kao korisniku industrijskih proizvoda zasniva se 11% društvenog proizvoda cjelokupne industrije. Ali, ukupno se jedna trećina društvenog proizvoda cijele industrije formira na poljoprivredi kao proizvođaču sirovina, odnosno potrošaču repromaterijala. A kada se tome doda i dio robnog prometa, koji je ovdje u neophodnoj sprezi, onda su brojke još i veće.

U dosadašnjem razvoju našega socijalističkog društva mi smo toga bili svjesni, mada ne uvijek i dovoljno dosljedni u provođenju. Savez ko-

Rade Pavlović, dipl. inž., sekretar Republičkog sekretarijata za poljoprivredu, preh. industriju i šumarstvo Zagreb

munista još je godine 1958. jasno utvrdio svoj idejno-politički i ekonomski program socijalističkog preobražaja poljoprivrede. Osnovu programa čini orijentacija na moderno organiziranu društvenu proizvodnju, doradu, preradu, i promet, te na razvoj različitih oblika povezivanja i udruživanja s individualnim proizvođačima.

Uz veću ili manju dosljednost, u pojedinim razdobljima, kontinuirano se ostvaruje ta koncepcija socijalističke transformacije naše poljoprivrede, pa je stoga takva politika rezultirala krupnim rezultatima.

U odnosu prema godini 1954. povećali smo u Jugoslaviji poljoprivredno-prehrambenu proizvodnju za 2,2 puta, proizvodnju pšenice sa 3,5 na 6,2 milijuna tona, kukuruza sa 5,9 na 9,5 milijuna tona, šećerne repe sa 2,6 na 5 milijuna tona, mesa sa 776 na više od milijun tona, mlijeka sa 2.400 na 3.700 milijuna litara itd. Znatno su porasli prinosi, a i produktivnost rada. Na društvenom sektoru produktivnost je porasla 4 puta, a u poljoprivrednika gotovo 2 puta, što je u odnosu prema 3,2 u ukupnoj privredi izvanredan rezultat. Nije tome tako davno kada su trojica poljoprivrednika proizvodila za sebe i za samo još jednog stanovnika, a danas proizvodi jedan za pet (u Vojvodini jedan za trinaest, u Hrvatskoj jedan za osam, mada je i to još uvijek malo u odnosu prema najrazvijenijim zemljama).

No i pored takvog porasta proizvodnje, zbog bržeg rasta agregatne tražnje za hranom nismo uspjeli da zadovoljimo rastuće nacionalne potrebe u prehrani. Zato smo gotovo stalno uvozili pojedine prehrambene proizvode (samo za uvoz pšenice, šećera i ulja plaćali smo godišnje 140 milijuna dolara, a izvoz mesa se smanjivao i bilanca pogoršavala).

Polazeći od takvog stanja, X je kongres SKJ postavio proizvodni zadatak poljoprivredi: »Postizanje takvog obima proizvodnje koji će zadovoljiti rastuće potrebe zemlje, stvoriti neophodne rezerve hrane i omogućiti racionalan izvoz«.

U skladu s tim već smo prvim Dogovorom socijalističkih republika i socijalističkih autonomnih pokrajina za razdoblje od 1973. do 1975. godine ubrzali rast proizvodnje. U tom smo razdoblju postigli rekordnu proizvodnju pšenice, kukuruza, šećerne repe, mesa i mlijeka. I da se tada nisu pojavili problemi plasmana mesa i izazvali krizu u prometu i u odnosima, mogli bismo rezultatima dogovora biti sasvim zadovoljni. Ovako nam se, naročito u stočarstvu, nametnulo cijelo mnoštvo problema, koje treba rješavati.

Budući da poljoprivredni razvoj ima izuzetno značenje za cjelokupni društveno-ekonomski napredak zemlje, te da stalno zaostaje za rastućim društvenim potrebama, agroindustrijski kompleks uključen je u djelatnosti od zajedničkog interesa za cijelu zemlju i u planu od 1976. do 1980. godine, a u njemu će ovih dana biti donesen Dogovor socijalističkih republika i socijalističkih autonomnih pokrajina.

Osnovni je proizvodni cilj tog dogovora osigurati dovoljne količine hrane, prestati s uvozom (posebno šećera), osim još nekih specijalnih proizvoda i povećati izvoz mesa, povrća i vina, ponovno izvoziti kukuruz, (oko 1,5 milijuna tona), a od uvoznika pšenice postati izvoznik oko 500.000 tona

godišnje. Do godine 1980. treba povećati proizvodnju žitarica za 30%, šećera za 100%, ulja za 76%, soje za 230%, mesa s milijun tona na 1,25 milijuna tona, što bi uz potrošnju od 50 kg po stanovniku omogućilo i izvoz od 170.000 tona godišnje.

Takva proizvodnja dala bi u godini 1980. vrijednost izvoza više od 800 milijuna dolara godišnje, u odnosu prema sadašnjih 480 i znatno bi utjecala na poboljšanje platne bilance, a da se i ne govori kakvo bi političko značenje imalo naše pretvaranje od uvoznika u izvoznika žitarica i kako bi to mnogo značilo u našoj suradnji sa zemljama u razvoju. Takav bi se plan realizirao uz stopu rasta od 4% godišnje, u čemu društvena poljoprivreda 8%, a individualna oko 3%. Prehrambena bi industrija rasla za 8% godišnje. Investiciona ulaganja će porasti, odnosno zadržati sada dosegnuti nivo 11,4%, od ukupnih privrednih investicija ili 64 milijarde dinara za svu poljoprivredu, dio prehrambene industrije (uglavnom šećer, ulje i mlijeko) i dio vodoprivrede. Za to će se, osim sredstava osnovnih organizacija udruženog rada poljoprivrede i prehrambene industrije osigurati i sredstva ostale privrede udružene za proizvodnju hrane na samoupravnim osnovama Zakona o udruženom radu. Osim toga, namaknut će se inozemni krediti i stimulirati zajednička ulaganja.

Budući da se dogovor priprema već suviše dugo i da je bilo dosta konfrontirajućih rasprava o njemu — želim vas obavijestiti da je nedavno postignut Dogovor o svim članovima osim jednog. Navedeni dio obima proizvodnje, pa i visine ulaganja brzo je usaglašen. Raspravljalo se uglavnom o mjerama ekonomske politike za realizaciju tih ciljeva, a naročito o onom dijelu koji govori o cijenama i premiranju proizvodnje kako je ono bilo dato u ranijem dogovoru.

Dosadašnji pristup formiranju cijena na osnovi tzv. troškovnog principa odbačen je, jer je uprosječivao proizvodnju i omogućavao egzistenciju i slabijim proizvođačima, te negativno djelovao na rast produktivnosti. Umjesto njega — cijene će se formirati primjenjujući kriterije koji polaze od:

- ciljeva društveno-ekonomskog razvoja i materijalnih bilanci,
- kretanja prosječnog dohotka i produktivnosti rada na društvenim gospodarstvima i u društveno-organiziranoj proizvodnji udruženih zemljoradnika,
- kretanja cijena na vanjskom tržištu,
- odnosa ponude i potražnje i njihova utjecaja na kretanje cijena i troškova života.

Osnovna je intencija kriterija da pozitivno utječu na rast produktivnosti.

Za one proizvode kojima bi se određivala niža cijena nego što bi bila prema kriterijima, radi zaštite standarda, isplaćivat će se kompenzacije. Potrošači, odnosno prodavači poljoprivrednih proizvoda na malo plaćali bi punu cijenu proizvođačima, a u svojoj bi republici refundirali dio određen da se kompenzira.

Na taj se način odustalo od ranijeg načina premiranja pojedinih proizvodnji.

Da bi se osigurala realizacija Dogovora, poduzimat će se i ostale mjere kojima će se osiguravati stabilniji uvjeti privređivanja. Zadržat će se sistem zaštitnih cijena za osnovne poljoprivredne proizvode, jačati će sistem rezervi, u kreditiranju će se i nadalje — osim selektivnog kreditiranja od poslovnih banaka — zadržati i reeskontni krediti Narodne banke. Socijalističke republike i socijalističke autonomne pokrajine svojim će mjerama podsticati radnike u organizacijama udruženog rada, u oblasti poljoprivrede, poljoprivrednim zadrugama i organizacijama kooperanata da s radnicima u osnovnim organizacijama udruženog rada prerade i prometa zaključuju samoupravne sporazume o proizvodnji, preradi, prometu i dohodovnim odnosima. Također će se stimulirati stvaranje rezervi i izvoza, a lista proizvoda za podsticanje izvoza će se proširiti.

U ostalim mjerama Dogovora, posebno se ističe potreba podsticanja organizacije udruženog rada agroindustrijskog kompleksa da ulažu više sredstava u razvoj istraživačkih kapaciteta i u istraživačko-razvojni rad, kako bi se brže razvijale vlastite tehnološke inovacije i stvarali uvjeti za uključivanje u međunarodni transfer tehnologije.

Predmet cijelog jednog poglavlja Dogovora jest »politika razvoja socijalističkih samoupravnih odnosa na selu, udruživanje zemljoradnika i društveno organiziranje proizvodnje«. Samoupravno udruživanje poljoprivrednika i njihovo brže uključivanje u udruženi rad i odnose, radi intenzivnijega i produktivnijeg iskorištavanja proizvodnih mogućnosti i sredstava kojima raspolažu poljoprivrednici, bitan je uvjet za ostvarivanje razvojnih ciljeva ovog Dogovora, a na toj će se osnovi povećati produktivnost rada poljoprivrednika, uvećati njihov dohodak, jačati njihov društveno-ekonomski položaj i stvarati uvjeti za ukupan ekonomski i socijalni razvoj sela. Ali o svemu tome bilo je već dosta govora.

Kako je za usklađivanje preostao još samo jedan član Dogovora, i to onaj koji se odnosi na regres za cijene umjetnoga gnojiva, realno se može očekivati da će Dogovor biti potpisan idućeg mjeseca.

Potkraj prošle godine Sabor SR Hrvatske, prilikom donošenja Rezolucije za ovu godinu, zaključio je da se i u našoj Republici donese Dogovor o agroindustrijskom kompleksu. Na njegovoj se izradi još ne radi ozbiljnije, ali su izvršene značajne pripreme, pa će se odmah po usvajanju Dogovora socijalističkih republika i socijalističkih autonomnih pokrajina pristupiti njegovoj razradi. Očito je da ćemo, poučeni iskustvom iz donošenja ovog Dogovora, najprije na osnovi teza provesti konzultiranje sa svim relevantnim faktorima, od osnovne organizacije udruženog rada do Sabora i društveno-političkih organizacija, a tek tada, po usaglašavanju stavova o osnovnim pitanjima, pristupiti izradi samog dokumenta i usvojiti ga prije kraja ove godine.

U jugoslavenskim razmjerima poljoprivredno-prehrambeni kompleks u SR Hrvatskoj ima vrlo značajno mjesto. Karakteriziraju ga izvanredno visoki prinosi po hektaru u proizvodnji biljnih kultura u Slavoniji, brojno sto-

čarstvo poljoprivrednika bjelovarske regije, proizvodnja mediteranskih kultura i razvijena prehrambena industrija.

Rezultati koje smo postigli u Republici nisu mali. Uspješan privredni razvoj omogućio je krupne promjene u socijalno-ekonomskoj strukturi. Poljoprivredno stanovništvo smanjeno je u ukupnom broju stanovnika sa 53% u godini 1953. na 29% u godini 1971, a danas ocjenjujemo da se kreće između 22—26%. Kako se i nadalje očekuje isti trend razvoja, predviđa se da će se taj postotak smanjiti na 16%, a smjeliji prognozeri računaju čak sa 12,5%. To zahtijeva još određene planiranje razvoja poljoprivrede i sela u cjelini i adekvatnije samoupravno organiziranje svih subjekata tog razvoja.

Dosadašnji rezultati ohrabruju. Naročito su porasli prinosi ratarskih kultura. U razdoblju od 1965. do 1960. godine postizali smo prosječno 16 q/ha pšenice, a u razdoblju od 1971. do 1976. godine više od 30 q, što daje povećanje od 84%. Proizvodnja šećerne repe povećana je sa 249 na 420 q/ha ili za 68%, kukuruza za 70%, a slično je i s još nekim kulturama. Međutim, mnogo su impresivniji rezultati društvenih gospodarstava. U dvije rekordne godine društveni proizvođači Slavonije i Baranje postižu godine 1974. 55,3 q/ha, a godine 1976. punih 60 q pšenice. Po tome im konkuriraju jedino poljoprivrednici Holandije, koji su postigli isti prinos, istina — na nešto većim površinama. Šećerne repe postignuto qe 520 q/ha itd. Proizvodnja kukuruza, međutim, već više godina stagnira na nivou nižem od 60 q.

Produktivnost rada ukupne poljoprivrede povećana je za 2,3 puta, a društvene za gotovo 4 puta. Sada je našim kombinatima potrebno 0,50 sati za proizvodnju 100 kg pšenice, a najproduktivniji u Slavoniji sa 0,30 sati gotovo da su dosegli američke rezultate.

Za takvu proizvodnju treba istaći značenje stalnog uvođenja najboljih sorti i hibrida kulturnog bilja, koje već gotovo u potpunosti daju domaće naučno-istraživačke institucije, a uskoro treba očekivati nove selekcije pšenice i drugog bilja s bitno poboljšanom kvalitetom.

Osjetno je porasla potrošnja mineralnih gnojiva, gdje se društvena gospodarstva sa 303 kg/ha NPK gnojiva kreću u granicama optimalne potrošnje, ali poljoprivrednici, bez obzira na povećanje, troše samo oko 50 kg. što daje jedva 25—30% potreba za intenzivnu biljnu proizvodnju i jedan je od glavnih ograničavajućih faktora daljnjeg povećanja proizvodnje. Uspješno je provedena supstitucija animalne vuče mehaničkom, koja s više od 70.000 traktora čini 75% ukupne vuče. Kako se privatnici njome neracionalno koriste, udruživanje poljoprivrednika, želja i potreba za većim dohotkom utjecat će na bolju upotrebu mehanizacije.

Izrastao je brojni stručni kadar agronoma, veterinarara, tehnologa, ekonomista i ostalih koji su uz druge radne ljude iz organizacije udruženog rada presudno pridonijeli razvoju.

Proizvodnja u stočarstvu izaziva, međutim, više suprotnih ocjena. Istina, u razdoblju od godine 1956. bilježi i ovdje pozitivan trend. Prirast mesa goveda porastao je za 135%, svinja za 43%, peradi za 220%, ribe za 34%, a samo je kod ovčjeg mesa zabilježen značajan pad.

Međutim, dugoročni pokazatelji mogli bi nas zavarati. Već se nekoliko godina može govoriti o krizi u stočarskoj proizvodnji i teškoćama u mesnoj industriji, koja uglavnom iz godine u godinu posluje s velikim gubicima. Proizvodnju obilježava opadanje brojnog stanja i pogoršanje strukture stada. Društveni sektor sve više napušta govedarsku proizvodnju, a u novije vrijeme i svinjogojstvu, pa je ona održana zahvaljujući individualnim poljoprivrednicima, ali je zbog toga izložena nestabilnostima, koje su posljedica podešavanja mjera ekonomske politike prema društvenom proizvođaču. Istina, početkom ove godine zbog akcija koje se pokreću, pojavljuju se ponovo kao investitori društvena gospodarstva i ulažu u stočarsku proizvodnju.

U Dogovoru o agroindustrijskom kompleksu u republici treba bez sumnje definirati razvojnu politiku, što će, bez obzira na složenost, biti lakše, jer je Sabor već usvojio srednjoročni plan i program razvoja do godine 1985. Program je dosta ambiciozan i predviđa povećanje proizvodnje hrane, u odnosu prema godini 1970, za 70%; u tome pšenice na 1,7 milijuna tona, kukuruza na gotovo 3 milijuna, udvostručenje proizvodnje šećerne repe, voća, povrća i grožđa, pet puta veću proizvodnju uljarica, gotovo dvostruko povećanje proizvodnje mesa itd. I bez obzira na složenost programiranja razvoja, valja istaknuti tri osnovne proizvodne pretpostavke za njegovo ostvarivanje:

1. Široki zahvat u uređenje zemljišnih površina i korištenje zemljišta,
2. Davanje većeg značenja proizvodnji i preradi mesa i mlijeka, te
3. Rekonstrukcija sadašnje i izgradnja nove suvremene prehrambene industrije.

Iako društveni sektor ukupno posjeduje čak 34% površina u Hrvatskoj, obradivih je samo 18%, na čemu se već nekoliko godina stagnira. Zato je planirano povećanje za 160.000 ha ili za 50%. Ipak, najvažnije je sada urediti površine i regulirati vodni režim. Sadašnje stanje u oblasti melioracija poljoprivrednih tala obilježava nepotpuna izgrađenost objekata obrane od poplava, samo djelomično provedena odvodnja i neznatne površine po navodnjavanjem. Zato predstoje obimni hidro i agromeliorativni radovi, arondacije i komasacije te druge mjere. Naročito je potrebno odvodnjom rješavati slivno područje Save i Drave, a i nekih krških polja, kako bi se ostvarili stabilniji prinosi i izbjegla nesigurnost u proizvodnji. Treba se koristiti raznolikim mogućnostima grupiranja staračkih i drugih zemljišnih površina, a naročito sada već sve prisutniju pojavu udruživanja poljoprivrednika radi primjene suvremene tehnologije, visokih prinosa i povećanog dohotka, kao osnovnog stimulansa za udruživanje.

Brži razvoj stočarstva treba da bude osnovni pravac strukturnih promjena u cjelokupnom agroindustrijskom kompleksu. Iako vrijednost stočarske proizvodnje u ukupnoj poljoprivredi raste, ono ipak nije prelazilo 38%, a u Danskoj npr. iznosi 83%. O stočarskoj zastupljenosti ovisi ukupna intenzivnost poljoprivredne proizvodnje, a može se povećati kako širenjem kooperacije s poljoprivrednicima, tako i osjetnim proširenjem industrijskog

načina proizvodnje mesa i mlijeka na društvenim gospodarstvima. Potrebno je podijeliti poslove obaju sektora, posebno u govedarstvu, uz mnogo novina u načinu držanja, uzgoja i ishrane, te podizati nove objekte društvenog sektora služeći se već provjerenim rješenjima (svinjsko mesa, jaja, perad i riba).

Razvoj stočarstva zahtijeva znatno veća ulaganja, konzistentniji sistem ekonomskih mjera i bolje organiziranje tržišta.

Prehrambena će se industrija, usmjerena na opskrbu stanovništva, u prvom redu orijentirati na više oblike prerade. Potrebno je prilagoditi proizvodnju potražnji, jer će viši standard tražiti veću potrošnju mesa, mlijeka, voća, povrća, biljnih ulja i njihovih prerađevina, a promjena načina života potrošnju gotovih i polugotovih jela i pića.

Razvoj prehrambene industrije predviđen je uz usklađenost s proizvodnjom sirovina, s orijentacijom na modernizaciju kapaciteta i viši nivo tehnologije u preradi.

Rekonstruirat će se i izgraditi nova industrija šećera, ulja i konditorska industrija. Treba razvijati tzv. kompleksnu industriju, koja predstavlja vertikalnu integraciju različitih stupnjeva prerade, od poljoprivrednih do finalnih proizvoda u obliku polugotovih i gotovih jela, uz veću upotrebu povrća i mesa. Grade se sojare, sladare, novi pogoni za industrijsku preradu povrća, voća i krumpira, povećava se proizvodnja bezalkoholnih pića itd. Posebne napore treba učiniti u mesnoj industriji, koja, prekapacitirana i prezadužena, ne omogućava odgovarajući razvoj stočarstva.

Dogovor će, uz navedene glavne razvojne pravce, obuhvatiti i razvoj specifičnih proizvodnji, mediteranskih kultura, važnih za naše tržište, te problematiku razvoja morskog i slatkovodnog ribarstva, gdje postoje znatne, a slabo iskorištene mogućnosti. Više pažnje nego do sada treba obratiti i proizvodnji u brdsko-planinskom području, da bi se na taj način omogućilo stanovništvu tih krajeva da stvara dohodak i da se zadrži na svom području zbog interesa narodne obrane.

U sadržaj dogovora u Republici idu i sve one odredbe Dogovora socijalističkih republika i socijalističkih autonomnih pokrajina kojima je naznačeno da će ih republike rješavati u svojoj nadležnosti same ili u dogovoru s drugim republikama i pokrajinama. Tih odredaba nije mali broj, a odnose se na kreditiranje proizvodnje, na formiranje maloprodajnih cijena, osiguravanje sredstava za kompenzacije, uspostavljanje tržišnih rezervi republike i utvrđivanje bilanci proizvoda, donošenje posebnog programa za dalekomorski ribolov, formiranje i rad stručnih službi, rješavanje socijalnih problema itd.

Na kraju, drugarice i drugovi, bit će potrebno najprije utvrditi nosioce tog dogovora i aktivirati ih na njegovu donošenju. U vrijeme provođenja u život Zakona o udruženom radu pozicija udruženog rada treba i ovdje biti izražena. Tako se predlaže da sudionici dogovaranja budu najznačajnije organizacije udruženog rada iz te oblasti, te organi zajednica općina, Sabo-

ra SRH, Privredne komore, Zadružni savez, predstavnici potrošača i eventualno drugi zainteresirani.

Aktivnost SSRN bit će i ovdje dragocjena, kao što je to već istaknuto, za cjelokupnu aktivnost u organiziranju udruženog rada i poljoprivrednika na socijalističkom razvoju i transformiranju poljoprivrede i sela u širem smislu.